

דף שבועי

בס"ד

פרשת וזאת הברכה, תשפ"ז, מספר 1686

נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה', ים ודרום ירשה מיכאל קנובסקי

ב"דעת מקרא", הפסוק קובע שחלקו של נפתלי נמצא בצידו המערבי (ים) של הירדן, והוא לא יהיה רק עד הכנרת אלא גם קצת דרומה ממנה.

הגמרא בבא קמא (פא ע"ב) מסבירה שמשה בירך את נפתלי באוצרות טבע ובמשאבים כלכליים:

תנו רבנן, ימה של טבריא בחלקו של נפתלי היה, ולא עוד אלא שנטל מלא חבל חרם בדרומה, לקיים מה שנאמר "ים ודרום ירשה" (דב' לג:כג).

לנפתלי ניתנו רוב חופי הכנרת וגם חבל ארץ בדרומה, שישמש לצורכי דייג כמו מקום לפרוש רשתות. ובלשון הגמרא "חבל חרם", מלשון חרמות ומצודות. רבי עקיבא הולך גם הוא בכיוון זה (ירושלמי בבא בתרא, פרק ה הלכה א), ומסביר שמשה מדגיש את מקורות המים הגדולים שיש בחלקו של נפתלי. וכך הוא אומר: ים – זה ים של סמכ, ודרום – זה ים של טבריא. "ים של סמכ" הוא כנראה אגם החולה, ו"ים של טבריא" זהו כמובן הכינרת.

לפי סוף הברכה: "ים ודרום ירשה", משה בירך את שבט נפתלי במקורות מים רבים ובשפע כלכלי הנובע מהם. לכן סביר, שגם תחילת ברכתו של משה היא בתחום הכלכלה. וכך אכן פירש רש"י את המילים: "נפתלי שבע רצון" – שהייתה ארצו שבעה כל רצון יושביה". הרב יוסף בכור שור, מבעלי התוספות, מפרט יותר:

ארץ נפתלי קלה וממהרת לבשל פירותיה, ולפיכך הוא אומר שהוא שבע רצון, כי מי שפירותיו מאוחרים, ואחרים אוכלים פירותיהם והוא אינו אוכל שלו מפני שהם מאוחרים, אינו שבע לרצונו, אלא מתאוה קודם שישבע. אבל נפתלי אינו כן, כי פירותיו ממהרות, ומיד שירצה יאכל מהם קודם שיאכל שום אדם פירות.

נחלת נפתלי מלאה בעמקים עם מקורות מים וגשם בשפע, וגם מבורכת באקלים נוח יחסית, כך שהפירות שם טובים וגדלים מהר. הגמרא במסכת ברכות דנה בפירות גינזור, פירות שגדלו באזור טבריה והכינרת,

ברכות משה לבני ישראל לפני מותו נקראות פעם אחרי פעם ביום שמחת תורה, ואכן, הפסוקים מוכרים לכל באי בתי כנסת, אך לא בהכרח פירושיהם. אני מבקש להתעמק קצת בפירוש הברכה שניתנה לשבט נפתלי, כי יש לי גם בן וגם נכד (שנקראו על שמם של אנשים שונים) בשם 'נפתלי'.

הברכה שבירך משה את שבט נפתלי מסתכמת במשפט אחד, אבל הבנתו אינה קלה כלל ועיקר. נפתלי מתברך אחרי דן ולפני אשר, אחרון המתברכים, וברכתו היא: "וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׁבַע רְצוֹן וּמְלָא בְרֶכֶת ה' יָם וְדָרוֹם יִרְשֶׁה" (דב' לג:כג). ישנן שאלות רבות בפשט הפסוק, כגון: ממה נפתלי שבע רצון? ולמה דווקא שבטו של נפתלי מלא ברכת ה'? והאם אכן ירש נפתלי את חלקו הדרום מערבי (ים ודרום) של ארץ ישראל?

על השאלה השלישית קל מאוד לענות, ובכל זאת להישאר בבעיה. לפי ספר יהושע, לא רק שחלקו של שבט נפתלי לא שכן בחלקה הדרום מערבית של ארץ ישראל, אלא בדיוק להפך; נחלת שבט נפתלי הייתה בחלקה הצפוני של ארץ ישראל, ובחלקו המזרחי של הגליל, באזור עמק החולה, בקעת גינוסר וחופי הכנרת. הנחלה השתרעה מהגבול הצפוני של הארץ (לאורך נחל ליטני קרוב לצידון) ועד נחל יששכר שדרומית לכנרת בדרום. ממזרח, היא הייתה תחומה בכנרת, נהר הירדן, ימת החולה ומשם לחרמון, ובמערב, עם נחלות שבטי זבולון ואשר, רחוקה כעשרים ק"מ מהים התיכון. אם כך, למה התכוון משה כשאמר "ים ודרום ירשה"?

לפי תרגום אונקלוס הכוונה היא לנחלה שנמצאת דרום מערב לים הכנרת, או בלשונו של התרגום "ים גינוסר". חלק מנחלתו של נפתלי אכן משתרע דרומית מערבית לכינרת, אך כמעט 90% מנחלתו משתרעת צפונית מערבית לה. לפי פירושו של אהרן מירסקי

* ד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל והמחלקה לביוולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.

אַרְץ הַנֶּגֶב נִתְּנָה (יה' טו:ט), ומתרגמין:
 "ארעא דרומא". ומאי דכתיב 'ירשה'? רש היה לו
 לומר! אלא אפילו הקדוש ברוך הוא בכלל,
 והינו: רש י-ה (אותיות ירשה). למה הדבר דומה?
 למלך שהיו לו שני אוצרות, והקצה מהאחד
 מהם; לסוף ימים רבים אמר לבנו: טול מה שיש
 בשני אוצרות הללו. אמר הבן: שמא לא יתן לי
 מה שהקצה? אמר לו: טול הכול! והיינו דכתיב:
 'עַם יִדְרוּם יִרְשֶׁה' – וי-ה רש; הכול נתון לך,
 ולואי תשמור דרכיו.

לפי פירושו של רמב"ן (ולפי הסברו של רבינו בחיי),
 לנפתלי ניתנה ברכה רוחנית, שאם רק ישמור את
 מצוות התורה הוא יירש הכול; העולם הזה והעולם
 הבא, וגם כביכול את הקב"ה בכבודו ובעצמו (רש י-ה).
 ולכן נפתלי שבע רצון. זה לא שנפתלי יהיה שבע רצון
 אלא שהקב"ה יהיה שבע רצון מנפתלי, ונפתלי יוכל
 לקבל הכול בכול מכול כול. רמב"ן מוסיף ואומר, שלא
 רק עולם הבא משול לים, אלא גם התורה נמשלת לים.
 וכך נפתלי יירש גם את התורה וגם את העולם הזה,
 ועל ידי זה יירש את העולם הבא.

הגמרא בברכות (נא ע"א) מלמדת שכל הממלא
 כוס של ברכה זוכה ונוטל שני עולמות, שנאמר: "וּמָלֵא
 בִּרְכַּת ה' יָם יִדְרוּם יִרְשֶׁה". שואלים שם בעלי התוספות
 איך אפשר ללמוד מהכתוב "ים ודרום ירשה" על עולם
 הזה ועולם הבא? תירוצם הוא ההפך ממה שפירש
 רמב"ן, שהשמש שוקעת במערב ולכן ים (מערב) זה
 חושך, קרי העולם הזה. דרום היא הכיוון שהשמש
 לרוב נמצאת ולכן הוא האור, קרי העולם הבא.

אומנם ברכתו של נפתלי כתובה בסך הכול בפסוק
 אחד, אבל לפי המפרשים שהבאנו, משה בירך בה את
 נפתלי באושר ובעושר, במידות טובות, בשמחה בעולם
 הזה ובכל הטוב שצפון לנו בעולם הבא, ובכל מה שכל
 אחד מאיתנו היה רוצה. יהי רצון שכמו שברכתו של
 יעקב לכל שבט ניתנה בסוף לכל עם ישראל (ראו
 רש"י "בְּרַךְ אֶתֶם" בר' מט:כח), כך גם יהיו ברכות משה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
 לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של
 אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע
 בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

בתחומו של שבט נפתלי. הם היו טובים כל כך
 ומתוקים, שהיו חייבים לאכול אותם עם מלך כדי
 להפיג במעט את המתקיות. פירות אלו נחשבו לעיקר
 הסעודה, שאפילו הפת הייתה טפלה לפירות האלו, ולא
 היו מברכים על הפת כמו שבדרך כלל היו עושים. דרך
 אגב, הגמרא מסבירה במסכת מגילה, שמקור השם
 "כינרת" בפירות המתוקים שגדלים שם, שהם מתוקים
 כקול הכינור.

ברכתו של נפתלי באה אחרי ברכתו של שבט דן,
 והן כתובות בתוך אותה פרשה. ברכתו של נפתלי
 מתחילה באות וו "ולנפתלי אמר", ולפי רב שמשון
 רפאל הירש, וו זו היא וו הניגוד. דן לא היה שמח
 בחלקו שהיה בגוש דן של ימינו, כי האזור היה תחת
 כיבוש פלשתים, ודן נדחק לחלק הפחות רצוי של
 שפלת החוף, מקום הררי במקצת, כמו אזור בית שמש.
 הפלשתים ישבו בכל האזורים הנוחים יותר שבאזור
 מישור החוף, ולכן דן זינק לבשן וכבש את אזור תל דן
 בצפון. לעומת זאת, שבט נפתלי היה שבע רצון מחלקו
 שניתן לו. כמעט כל מה שכתבתי כאן מסוכם ב"ספרי"
 (דברים שני"ה) בכמה מילים: "מלמד שהיה נפתלי שמח
 בחלקו בימים ובדגים וספינות".

אברבנאל מנתח את אופיו של שבט נפתלי. הוא
 מצטט את אריסטו בזה שיש כמה סוגים של בני אדם,
 שחלקם בלשונם של אברבנאל:

אשר תכלית חברתם לרצות חבריהם ולמלאות
 את חפצם, ויש אנשים בהפך שהם עיקשים
 ופתלתולים. ושהמיוצוץ ביניהם בזאת התכונה
 אין לו שם, ומתארו שלא יעציב לשום אדם
 ואם יעציבו מעט יהיה כדי (ש)ישמחו אחר כך,
 ומשה רבינו שבח את נפתלי בתכונה הזאת
 החברותית.

כך אברבנאל מסביר את המילים "נִפְתָּלִי שְׂבַע רְצוֹן",
 וממשיך ומתאר את אופיו של שבט נפתלי: אדם כזה
 לא יכול לראות בצער חברו כשחסר לו משהו, ומשלים
 את זה מממונו שלו. אותם בני אדם נדבנים נהיים
 עניים בשל הממון הרב שהם נותנים לאחרים, ולכן
 משה בירך את שבט נפתלי בברכת "ים ודרום ירשה",
 שיהיה להם תמיד מה לתת לאחרים ולהישאר עשירים.
 אברבנאל מסיים ואומר, שיהיה נפתלי שבע רצון ושמח
 בחלקו, ויהיה עם זה עשיר ומלא בברכה ה'.

רמב"ן ורבינו בחיי לוקחים את ברכתו של נפתלי
 למחוזות אחרים לגמרי. רמב"ן מביא ממדרשו של רבי
 נחוניא בן הקנה:

אמר רבי אמורא: מאי דכתיב "וּמָלֵא בִּרְכַּת ה' יָם
 יִדְרוּם יִרְשֶׁה" (דב' לג:כג)? כך אמר משה: אם
 תלך בחוקותיו, תירש העולם הבא שהוא נמשל
 לים, שנאמר: "וְיִרְחֶבָה מְנֵי יָם" (איוב יא:ט),
 והעולם הזה שהוא נמשל לדרום, שנאמר: "כִּי